

דף מקורות - פרשת ויחי – כאפרים וכמנשה

השיעור השבועי של הרב יצחק חי זאגא בבית הרב קוק, אור לט' טבת תשע"ח

א. בראשית מח' - ויאמר יעקב אל יוסף א-ל ש-די נראה אלי בלז בארץ כנען ויברך אתי. ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחזת עולם. ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם. ואני בבאי מפרך עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם. רש"י - ..גוי וקהל גוים, גוי אמר לי על בנימין, קהל גוים הרי שנים לבד בנימין, ושוב לא נולד לי בן, למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק. עד באי אליך - ..שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך. לי הם - בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו. רא"ש - אפרים ומנשה עולין בגימ' ראובן ושמעון וא' יותר היינו שכם א' על אחיך.

ב. דברי הימים א' ה' - ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכרה. רש"י - ..אם כן למה לא מלכו בני יוסף לכך אמר ולא להתיחש לבכורה, חלק בכורות ולא בכור..

ג. משך חכמה - ועתה שני בניך.. אפרים ומנשה כעת היינו בזה"ז יהיו כראובן ושמעון. אבל בבוא הגואל האחרון יהיו לאחדים, כמו שפירשו רשב"ם ותוספות.. ב"ב קכב. מקרא דכתוב (יחזקאל מח) "שער יוסף אחד". וזה שאמר "ועתה" יטלו שני בניך שני חלקים.. אם היה עושה ליוסף בכור, הרי היה מנשה בכור אצל יוסף, והיה.. נוטל.. שני חלקים.. ואפרים רק השליש. לכן אמר כי לא נתן ליוסף, רק לבניו שיהיו כבניו. וכן כתוב.. ניתנה בכורתו לבני יוסף וכו'.

ד. בראשית מח' - וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה.. ויאמר.. בני הם.. ויאמר קחם נא אלי ואברכם. רש"י - בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה. מי אלה. מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה. שם - ויברך את יוסף ויאמר האלוקים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק האלוקים הרעה אתי מעודי עד היום הזה. המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ.. ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל לאמר ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה. ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת והיה אלוקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבתיכם. ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי. רש"י - כך יברך ישראל. הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה. בראשית יב' - ונברכו בך כל משפחות האדמה. רש"י - ..אדם אומר לבנו תהא כאברהם, וכן כל ונברכו בך שבמקרא, וזה מוכיח בך יברך ישראל. בראשית כו' - והתברכו בזרעך. רש"י - אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק, וכן בכל המקרא. וזה אב לכולן בך יברך ישראל..

ה. בראשית מא' - ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלוקים את כל עמלי ואת כל בית אבי. ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלוקים בארץ עניי. מלבי"ם - מספר צדקת יוסף.. שעשה סימנים לעצמו שלא ישכח ימי עניו בעת הטובה.. כי הגלות סבת החירות והרעה תביא את הטובה.. ע"כ קרא שם הבכור מנשה, כדואג על שנשה את עמלו ובית אביו ומצטער על זה, ושם השני קרא אפרים, להורות כי הפרהו ה' רק בארץ עניו, שהעוני גרם את גדולתו.

ו. בראשית מח' - בחרבי ובקשתי.. רש"י - כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן. רמב"ן - וייחס החרב והקשת אליו, כי זכותו היא העושה עמם מלחמה והיא הנלחם להם, לא הם עצמם, וכענין שאמר.. (תהלים מד) כי לא בחרבם ירשו ארץ זרועם לא הושיעה למו כי ימינך זרועך ואור פניך כי רציתם, וזהו בזכות האבות, כי על דרך האמת ימינך לאברהם, זרועך ליצחק, ואור פניך ליעקב. וקרוב אלי עוד שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים. נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת לבניו, כענין שעשה אלישע.. ואע"פ שלא סיפר הכתוב כן, ירמזנו בפסוק הזה. ויתכן שזה טעם אמרו לקחתי, כי מאז לוקחה הארץ לבניו.

ז. מלכים ב' יג' - ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי רכב ישראל ופרשיו. ויאמר לו אלישע קח קשת וחצים ויקח אליו קשת וחצים. ויאמר למלך ישראל הרכב ידך על הקשת וירכב ידו וישם אלישע ידיו על ידי המלך. ויאמר פתח החלון קדמה ויפתח ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לד' וחץ תשועה בארם והכית את ארם באפק עד כלה.. וימת אלישע ויקברהו וגדודי מואב יבאו בארץ.. ויהי הם קברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וילך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו.

ח. קובץ ח' רה' - כל קללה מתהפכת היא לברכה באחרית, וכל רע נהפך הוא לטוב, כי כל העשוי, הכל הוא עצות מרחוק ממקור הטוב. אל דעות ד' ולו נתכנו עלילות. ירידת הרוח של ישראל, שפגעה הרבה באפרים והשבטים הגרורים עמו, עד אשר נתכה עליהם אותה המארה, אפרים בעמים הוא יתבולל, ההתבוללות הזאת בעצמה, היא הכשירה ישועה לכל העולם כולו, ולישראל ביחוד, באחרית הימים ההולכת וקרבה לעינינו. הא כיצד, כח החיים האצור בישראל כולל בקרבו הכשרת קדושה, טהרת המידות וזיקוק הדעות, והכנה גדולה לפילוש האור האלוקי. ואע"פ שסבות חיצוניות גרמו טמטום הלב ודלדול המעשים, אין הטבע של הבשר והרוח משתנה לגמרי וההתבוללות הזאת שנתבוללו חלק מישראל בעמים ונבלע ביניהם, עירוב הדם הזה שנתערב בין האומות, גרם תסיסה גדולה בחוזק שפעת חייו ובבהירות תכונתו ברוח העמים, עד שהם הולכים ונעשים יותר מוכשרים לההופעה העליונה של אור הקודש, של הזוך והזוהר הנפשי העומד מוכן להופיע בעולם ע"י אורם של ישראל, ההולך לקראת תחיתו ועלייתו. ודחיפה פנימית של קרבת רוח, תדחוף את העמים כולם, ע"י סגולתה הנסתרה של הבליה הישנה הזאת, שיהיו חושקים לצאת למפעלם, להקים שם ישראל על נחלתו. וההתקרבות הרוחנית, לרוח הקודש ההולך ומאיר בנשמת האומה תלך ותתגבר ביניהם, עד אשר יוכשרו להיות מוארים לגמרי מאור העליון של דבר ד', המאיר בהוד יפעת שלומו את כל מחשכי העולם.